

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду изабрало нас је на својој X редовној седници, одржаној дана 23.02.2023. године, у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Баштина између цркве и музеја: тумачење хришћанског наслеђа унутар савремене музеолошке праксе у Србији*, коју је предао докторанд Стеван Мартиновић. Пошто смо прегледали и анализирали добијену дисертацију, подносимо Већу следећи извештај.

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Докторанд Стеван Мартиновић рођен је 1987. године у Смедеревској Паланци, где је завршио основну и средњу школу. Основне и мастер студије историје уметности завршио је на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Дипломирао је са темом „Архитектура манастира Горњак“ 2010. године, а мастер рад „Кивот манастира Врдник из Збирке Музеја српске православне цркве у Београду“ одбранио је 2011. године. Докторске академске студије историје уметности уписао је 2014. године на Филозофском факултету Универзитет у Београду, при Семинару за музеологију и херитологију, код ментора проф. др Драгана Булатовића и проф. др Милана Попадића. Након завршених основних студија волонтирао је у Музеју примењене уметности, које се завршило положеним стручним испитом за звање кустоса при Народном музеју у Београду. Недуго затим запошљава се у Музеју примењене уметности где је провео више од две године у Збирци метала и накита. Од 2015. године је на функцији директора Народног музеја у Смедеревској Паланци. У оквиру својих музејско-стручних и академско-научних задужења, кандидат је учествовао у систематским истраживањима и пописивању ризнице манастира Хиландар, те више пута боравио на Косову и Метохији пописујући тамошње ризнице, пре свега пећку и дечанску, што је касније и публикувао у својим научним радовима. Након планом и програмом положених испита, као и спроведених самосталних истраживања, кандидат је током школске 2017/2018. године формулисао и одбранио образложење теме докторске дисертације под насловом *Баштина између цркве и музеја: тумачење хришћанског наслеђа унутар савремене музеолошке праксе у Србији*. Веће научних области

друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 29.05.2018. године, прихватило је предложену тему. У периоду рада на дисертацији кандидат је објавио и неколико референтних текстова у научној литератури („Museum Fitted by the Measurements of Anti-Christ: End of the Church or its Metamorphosis“, *Discussin Heritage and Museums, Crossing Paths of France and Serbia*, Open air Museum „Old Village“, Sirogojno, 2016, 58–72; „О музеализацији хришћанског наслеђа у Србији“, *Седамдесет година музеологије на Филозофском Факултету у Београду*, Београд 2018, 70–76 и „Проблем музеализације богослужбених и ризничких предмета“, *Зборник Музеја примењене уметности*, Бр. 18, 2022, стр. 74-82). Крајем 2022. године, кандидат је на основу одобрене пријаве и самосталних истраживања завршио и предао коначни рукопис докторске дисертације.

Докторска дисертација Стевана Мартиновића *Баштина између цркве и музеја: тумачење хришћанског наслеђа унутар савремене музеолошке праксе у Србији* уређена је у потпуности у складу с „Општим правилима за писање и обликовање докторске дисертације“ која се брани на Универзитету у Београду. Дисертација је написана на укупно 190 страна, које поред расправног текста обухватају и исцрпан списак литературе и цитираних дела, ликовне и графичке прилоге (фотографије, илустрације, табеле и графиконе), као и елементе предвиђене „Општим правилима...“: апстракт на српском и енглеском језику, изјаве захвалности, изјаву о ауторству, изјаву од истоветности штампане и електронске верзије и изјаву о коришћењу.

Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања кандидат одређује као процес музеализације хришћанског наслеђа у Србији. У сржи овако одређеног предмета јесте однос религијског и секуларног аспекта уметничког наслеђа и могућности његове музеализације. Кандидат с правом истиче да се у промењеним просторним и теоријским околностима, мењао и начин сагледавања поменутих предмета, њихове теолошке, уметничке и семантичке вредности, док је, с друге стране, преображај из култних предмета у историјскоуметничке експонате значио и њихову заштиту, доступност, али и важну пропагандну улогу унутар дубљих процеса што су у 19. веку водили оснивању националних држава. Након историзације институционалног преплитања цркве и музеја у домену неговања корпуса баштине, кандидат је анализирао три репрезентативна савремена примера: ризницу манастира Студеница, као активну и уређену манастирску ризницу, Галерију фресака као специфичну музејску јединицу при Народном музеју Србије и збирку Музеја Српске православне цркве као музеализовану скупину богослужбених предмета. Коначно, своје исход истраживање има у разматрању односа описаних практичних модела и теоријских парадигми музеологије у домену савременог баштињења сакралног наслеђа.

Тако одређен предмет истраживања отворио је простор за искорак ка новом читању корпуса сакралне баштине и њихове улоге у контексту савременог феномена хришћанског наслеђа и његовог музеализовања. Одатле је нужно проистекао и циљ дисертације. Полазећи од значаја различитих музеалних модела које су сходно историјском тренутку и актуелним теоријским премисама различито тумачиле, кандидат је као циљ истраживања одредио тежњу да се ти модели идентификују, истраже и ставе у службу јединственог односа и комуникације цркве и музеја, а путем научно проверене и теоријски артикулисане методологије која би ове преображаје привела одрживим музеолошким моделима.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У истраживању представљеном у докторској дисертацији, кандидат је пошао од више хипотеза, које се могу разврстати по степену општости. Тако се у првој хипотези поставља питање да ли се у процесу музеализације религијска баштина претвара у локално (културно, уметничко) наслеђе и да ли једном музеализован предмет може да сачува сакрални карактер. Из ове, следе две следеће претпоставке које се тичу управо преласка из примарног у музеолошки контекст: да ли се тако прави јасна подела на употребне и значењске вредности предмета, те, може ли се у новом музејском окружењу очувати изворно значење предмета.

Следеће две хипотезе преиспитују институционалне релације цркве и музеја и њиховог односа у домену културне баштине, полазећи од претпоставке да идеје баштињења у музеју и цркви почивају на различитим основама, то јест, да иако слични поступци сакупљања, чувања и излагања сакралних предмета представљају парадигму културног памћења која се у цркви и музеју нужно различито обликује. На ову претпоставку, наслања се и полазиште да сакрални предмет свој карактер изражава променом контекста, али и активном улогом посматрача, што је карактеристично и за музејско и црквено искуство.

Коначно, две последње хипотезе тичу се дисциплинарних оквира по питању музеализације хришћанског наслеђа у Србији. Полази се од претпоставке да се у савременој музејској пракси хришћанско наслеђе често посматра као тековина Средњег века, те сходно као и дисциплинарни проблем истраживања средњовековне културе, што ограничава одређене домете музејске интерпретације. С друге стране, претпоставља се да се музејска музејска хришћанског наслеђа посматра с негативним предзнаком унутар цркве, тако да постоји и такав вид ограничења.

Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација садржи једанаест поглавља за којима следи списак извора и литературе, те пратећи елементи (биографија аутора, изјава о ауторству, изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада изјава о коришћењу). У *Уводним разматрањима* кандидат представља предмет и циљ истраживања, основне хипотезе и методологију као и структуру истраживања. Истичу се проблеми проучавања музеализације сакралног наслеђа, као и специфична музејска и музеолошка искуства у овом пољу, у историјском, практичном и теоријском смислу у Србији. Отуда се у наредном поглављу под насловом *Старинарске праксе и изложбена активност крајем 19. и почетком 20. века у Србији* укратко представља развој активности који ће довести до утемељења поменутих искустава, полазећи од истраживања сакралне уметности у контексту настанка првих музејских збирки, до сакупљачких, изложбених и промотивних делатности у чијем је фокусу било сакрално наслеђе. Треће поглавље, *Проблем музеализације хришћанског наслеђа у Србији*, сумира резултате историографског прегледа, истичући и анализирајући преплитање институционалних, правних и идеолошких образаца као извора за формирање специфичног статуса предмета сакралне баштине у музејском контексту.

Након поменуте историзације, следе *Савремени токови музеализације хришћанског наслеђа у Србији* (четврто поглавље), које предметни однос сакралног наслеђа у музејском миљеу преноси у савремено доба и на истраживачки терен практичне делатности. Тако је у поглављима *Ризница манастира Студеница*, *Галерија фресака (при Народном музеју у Београду)* и *Музеј српске православне цркве* (петом, шестом и седмом поглављу дисертације) реч о приказу остварених музеографских резултата, где се захваљујући различитим институционалним и функционалним контекстима (ризница при манастиру, организациона јединица у склопу веће музејске установе, специјализовани музеј под окриљем цркве), показују значајно другачији исходи процеса музеализације сакралне баштине.

Осмо поглавље, *Музеолошки контексти као концептуални оквир*, уводи претходни историјски приказ као и анализе практичних делатности из студија случаја, у шири домен музеолошке теорије који омогућава обострано сагледавање *баштине између музеја и цркве*, што је и наслов наредног поглавља. У њему се систематизује компаративна анализа музејске и црквене установе, кроз разматрање процеса баштињења и тезаурације, као и начина представљања и интерпретације музејског/сакралног предмета. Коначно то води десетом поглављу, под насловом *Теоријски исходи: музеолошко и теолошко*, где се институционални односи преводе на теоријске обрасце и критички се тумаче дисциплинарни доприноси музеализације сакралног наслеђа. На крају дисертације, након историјског приказа, практичних искустава и теоријских модела, нашла су се *Закључна разматрања* где су сажето рекапитулиране полазне претпоставке истраживања, стављене сада у контекст резултата приказаних у претходним поглављима.

Остварени резултате и научни допринос

Докторска дисертација *Баштина између цркве и музеја: тумачење хришћанског наслеђа унутар савремене музеолошке праксе у Србији* остварује резултате у домену музеолошких истраживања и историјскоуметничког тумачења сакралног наслеђа у Србији. Ти се резултати могу сврстати у три међусобно комплементарна домена проучавања баштине, а у контексту преплитања искустава институција цркве и музеја. Први ниво јесте *историзација* овог односа, где у докторској дисертацији кандидат показује темељно познавање, те отуда нуди и поуздану систематизацију тумачења и приказивања хришћанског наслеђа унутар изложбене и музејске праксе у Србији. Упоредо с тим, у фокусираним и интензивним студијама ризнице манастира Студенице, Галерије фресака и Музеја Српске православне цркве, кандидат оцртава границе практичних резултата, чиме доприноси бољем сагледавању, преиспитивању и разумевању *музеографских резултата*, њихових потенцијала, али и ограничења. Коначно, трећи ниво јесте *теоретизација* позиције баштинских корпуса „између цркве и музеја“, чиме се савременим музеолошким теоријама, нарочито њиховим постулатима у вези са природом музејског предмета, додаје нови ниво тумачења везан, пре свега, за проблематизацију сакралног карактера примарног контекста, али и за искуства музејског посматрача, те комуникабилности материјалних и нематеријалних сведочанства прошлости. На тај начин су остварени резултати у домену историјске, примењене и теоријске музеологије, а корпус научног знања историје уметности увећан је за могућност бољег разумевања и тумачења сакралног наслеђа у музејском контексту.

Такође, кандидат је током рада на докторској дисертацији публиковао и два рада („Проблем музеализације богослужбених и ризничких предмета“, *Зборник Музеја примењене уметности*, Бр. 18, 2022, стр. 74-82. и „О музеализацији хришћанског наслеђа у Србији“, *Седамдесет година музеологије на Филозофском Факултету у Београду*, Београд 2018, 70–76) чиме је део претходно саопштених резултата истраживања везаних за докторску дисертацију већ добио одређену верификацију и препознатљивост у научној јавности.

Закључак

На основу претходно наведеног, закључујемо да је дисертација Стевана Мартиновића под називом *Баштина између цркве и музеја: тумачење хришћанског наслеђа унутар савремене музеолошке праксе у Србији* урађена према одобреној пријави, те да је оригинално и самостално научно дело, које остварује доприносе у пољу разумевања формирања, преображаја и употребе наслеђа, његове институционализације и интерпретације у контексту

савременог феномена хришћанског наслеђа, те његовог музеализовања и историјскоуметничког тумачења. Стога, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да усвоји позитивно мишљење комисије и донесе одлуку којом се кандидату Стевану Мартиновићу одобрава усмена одбрана дисертације.

У Београду,
31.03.2023.

Чланови комисије:

др Зоран Ракић, ванредни професор

др Никола Крстовић, ванредни професор

др Сања Пајић, ванредни професор

др Јелена Павличић, доцент

др Милан Попадић, редовни професор, ментор